

EEN LEEUW IN HUIS

HOE KATTEN ONS INPALMEN
EN ONZE WERELD OVERNEMEN

Abigail Tucker

KOSMOS

Kosmos Uitgevers
Utrecht/Antwerpen

Voor mama

www.kosmosuitgevers.nl

Oorspronkelijke uitgave:

The lion in the living room – How house cats tamed us and took over the world, uitgegeven door Simon & Schuster, 1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020

© 2016 Abigail Tucker

Nederlandstalige uitgave:

© 2017 Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Vertaling: Marian van Ham

Omslag en binnenwerk: Garage BNO

Redactie: Madeleine Gimpel

ISBN: 978 90 2156 6467

e-book: 9789 90 2156 6474

NUR: 431

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

'O, daar kun je niets aan doen,' zei de Kat,
'we zijn hier allemaal gek.'

Alice in Wonderland (1865)

INHOUD

INLEIDING

9

1 KATACOMBEN

19

2 KATTENWIEG

37

3 KAT-EN-MUISSPELLETJE

55

4 DE KATTEN DIE DE KANARIES OPATEN

71

5 DE KATTENLOBBY

99

6 KAT-SCAN

123

7 PANDORA'S KATTENBAK

145

8 LEEUWEN EN TOYGERS EN WEERWOLFKATTEN

173

9 NEGEN LIKES

199

NOTEN

223

DANK

254

OVER DE AUTEUR

255

HOOFDSTUK 1

KATACOMBEN

Lang geleden haalden kolonisten in Californië het teer om de daken van hun huizen waterdicht te maken uit de teerputten van La Brea in Los Angeles. Tegenwoordig zijn deze putten echter veel waardevoller voor paleontologen die het natuurlijke leven van wilde dieren en planten uit de ijstijd bestuderen. Allerlei fantastische dieren zijn in de problemen geraakt door de plakkerige, dodelijke valstrikken: Colombiaanse mammoeten met gedraaide slagstanden, kamelen, dolende adelaars – maar het bekendst zijn de La Brea-katten. Ten minste zeven soorten prehistorische katachtigen leefden 11.000 jaar geleden in Beverly Hills. De katten waren nauw verwant aan de moderne rode lynx en bergleeuwen, maar ook aan verscheidene verdwenen soorten. Meer dan 2000 skeletten van de *Smilodon populator*, de grootste en angstaanjagendste sabeltandtijger, zijn opgegraven uit de 23 hectare grote paleontologische vindplaats, wat het de grootste vondst ter wereld maakt.

Het is laat in de ochtend. Het asfalt wordt zachter naarmate de temperatuur stijgt en de lucht ruikt naar smeltend wegdek. Vieze zwarte bubbels spetteren omhoog uit de oppervlakte van de teerput en daardoor lijkt het alsof vlak eronder een monster ademhaalt. Mijn ogen beginnen door de dampen wat te tranen. Wanneer ik een stok in het stroperige spul gooi, ontdek ik dat ik hem er niet uit kan trekken.

‘Je hebt maar een paar centimeter nodig om een paard tot stilstand te brengen,’ zegt John Harris, de hoofdcurator van het La Brea-museum. ‘Een grote luiaard zou vast komen te zitten als een vlieg op vliegenpapier.’ Er klinkt iets van trots door in zijn stem. Je huid insmeren met minerale oliën of boter is de enige manier om het asfalt eraf te krijgen. Dit hebben een paar plaatselijke studenten door bittere ervaring ondervonden. Na verloop van tijd dringt het teer zelfs door tot in het bot. Dat verklaart waarom de overblijfselen van de reusachtige dieren die hier in doodsangst zijn gestorven zo goed bewaard zijn gebleven. De resten zijn zelfs niet eens versteend.

Als je in een overgebleven rib van een sabeltandtijger boort, ruik je dezelfde geur als bij je tandarts: verbrand collageen. Het ruikt naar leven.

In de duistere teerputten zoek ik naar aanwijzingen van de oorspronkelijke relatie tussen mens en katachtigen. Dat we katten in bescherming nemen lijkt zo'n intuïtieve handeling, maar in werkelijkheid doen we dat nog niet zo lang. Hoewel we de aarde miljoenen jaren hebben gedeeld, hebben de kattenfamilie en de mensheid nooit eerder met elkaar overweg gekund, laat staan gezellig samen op de bank. Doordat we met elkaar concurreerden om te voldoen aan onze behoefte aan vlees en ruimte, werden we natuurlijke vijanden.¹ In plaats dat voedsel werd gedeeld, hebben mensen en katachtigen het grootste gedeelte van onze gezamenlijke geschiedenis besteed aan het stelen van elkaars eten en kauwen op elkaars verscheurde resten. Hoewel ... eerlijk gezegd waren zij meestal degenen die ons opaten.

Katten zoals de La Brea-sabeltandtijgers, kolossale cheeta's en grote bergleeuwen, en later hun moderne nazaten, domineerden de wilde planeet. Onze prehistorische voorzaten deelden leefgebieden met deze monsters in delen van Amerika, en in Afrika raakten we miljoenen jarenlang verwickeld in een strijd met verschillende soorten sabeltandtijgers. De invloed van de prehistorische katachtigen was zo groot dat zij er misschien voor hebben gezorgd dat wij mensen werden.

In een magazijn laat Harris melktanden zien van een kitten van een *Smilodon*. Ze zijn bijna tien centimeter lang.

'Hoe dronken ze bij de moeder?' vraag ik.

'Heel voorzichtig,' antwoordt hij.

De boventanden van een volwassen kat zijn twintig centimeter lang. Hun vorm doet me denken aan de bladen van een maaimachine. Ik laat mijn vingers langs de gekartelde randen gaan en krijg er de rillingen van. Wetenschappers weten nog steeds niet veel over deze dieren. Onderzoekers hebben een keer een metalen model van de kaak van een sabeltandtijger gemaakt om erachter te komen hoe ze in vredesnaam kauwden. 'Nog maar pasgeleden hebben we het verschil tussen een mannetje en een vrouwtje ontdekt,' geeft Harris toe. Maar we kunnen gerust stellen dat ze absoluut angstaanjagend moeten zijn geweest. Met hun gewicht van tweehonderd kilo hebben ze hun forse voorpoten waarschijnlijk gebruikt om

mastodonten naar de grond te werken voordat ze hun sabeltanden door de dikke huid van de prooidieren staken.

Dan dwalen mijn ogen af naar een skelet van een Amerikaanse leeuw die ongeveer een kop groter was dan de sabeltandtijger en waarschijnlijk ongeveer vierhonderd kilo schoon aan de haak woog.

Dus hiermee werden onze voorouders geconfronteerd.

Door het ontzag voor zulke roofdieren en de weerzinwekkende erfenis van onze interactie met hen is het opmerkelijk dat de moderne mens op het punt staat om de kattenfamilie van de aarde weg te vagen. Het bestaan van de meeste kattensoorten², groot en klein, gaat snel bergafwaarts, en dagelijks verliezen ze terrein door toedoen van mensen.

Dat wil zeggen, met één uitzondering. Harris leidt me naar buiten, naar een opgraving vlak bij de sijpelende putten niet ver van de deur van het museum. Terwijl twee vrouwen in met teer besmeurde T-shirts iets afbikken van een dijbeen van een *Smilodon*, schuift er ineens een bruinachtige vlek langs mijn enkels, en Bob, een staartloze vrouwtjeshuiskat met een dikke buik en een bezitterige houding, springt omhoog. De giechelende opgravers vertellen me hoe ze haar hebben gered na een auto-ongeluk waarbij ze haar staart verloor en hoe ze haar hebben verzorgd tot ze weer gezond was. 'Geen plotseling opduikende muizen meer,' zegt een van de vrouwen, terwijl ze Bobs achterkant aait.

Wat is er vreemder, vraag ik me af. Het feit dat Beverly Hills een kerkhof voor reusachtige lokale leeuwen is, of die kleine, pretentieloze katachtige verstekeling die oorspronkelijk uit het Midden-Oosten komt en het nu hier zo goed doet?

Maar eigenlijk is de opkomst van de huiskat de andere kant van de ondergang van de leeuw. Het verhaal van de voortdurende ondergang van de kattenfamilie draagt bij aan de verklaring hoe wezens zoals Bob en Cheetoh en al onze geliefde huiskatten werkelijk zijn: onvervalste katachtige roofdieren, zoals de lynx of de jaguar of elke andere kattensoort, maar ook extreme biologische zwerfdieren.

Doordat in de agglomeratie van Los Angeles geen mensen wonen, kan dit gebied nog steeds een belangrijke leefomgeving zijn voor de inheemse katten die de ijstijd hebben overleefd. Hoewel de populatie hopeloos geïsoleerd is, er sprake is van inteelt en de zeldzame kittens vaak op de snel-

weg worden gedood³, spoken er in de bergen van Santa Monica nog steeds een paar zwervende bergleeuwen rond. Een bergleeuw die bekendstaat als P-22⁴ werd niet zo lang geleden gefotografeerd terwijl hij, talmend onder het Hollywood bord, 's avonds uitkeek over de verlichte stad.

Maar Bob is degene die nu heerst over de teerputten.

De La Brea-sabeltandtijgers en grote leeuwen stierven rond het eind van de laatste ijstijd om onbekende redenen uit. Maar we kunnen wel de puzzelstukjes bij elkaar leggen van de reden waarom de meeste van de overgebleven wilde katten, zelfs de kleinere soorten, tegenwoordig zo in de problemen zitten. Het verhaal begint waar zo veel van onze voorouders eindigden: in de bek van een kat.

De kattenfamilie maakt deel uit van de zoogdierenorde Carnivora⁵, de 'vleeseters'. Alle carnivoren, van wolven tot hyena's, eten vlees als onderdeel van hun dieet. En waarom zouden ze ook niet? Vlees is een waardevolle bron, vol vet en eiwitten en heel gemakkelijk verteerbaar. Maar er is ook moeilijk aan te komen. Daarom vullen de meeste dieren, met inbegrip van bijna alle dieren die als carnivoren zijn geclassificeerd, hun dieet aan met andere voedselgroepen. Bij de berenfamilie, bijvoorbeeld, kauwt de zwarte beer op eikels en knollen met planten vermorzelende kiezen die niet zouden misstaan in de bek van een koe. Panda's leven van bamboe, en zelfs de ijsbeer met zijn grote hoektanden vermaalt af en toe bessen.

Katten niet. Van de één kilo wegende oranje gevlekte kat tot de driehonderd kilo wegende Siberische tijger zijn de ruim dertig kattensoorten wat biologen hypercarnivoren noemen. Ze eten bijna niets anders dan vlees. De plantkauwende kiezen van katten zijn gekrompen tot een rudimentair formaat, zoiets als wat een kind onder zijn kussen legt voor de tandfee. De rest van hun tanden is extreem groot en scherp, een soort mengeling van een steakmes en een schaar. Het verschil tussen de tanden van een kat en van een beer lijkt op laag- versus hooggebergte. De dodelijke tanden aan de voorkant van de bek zijn bij katten groter dan bij honden. Dat zal geen verrassing zijn, want katten hebben drie keer zoveel eiwitten nodig⁶ als honden, kittens zelfs vier keer zoveel. Honden kunnen zelfs een

veganistisch dieet aan, maar katten kunnen de essentiële vetzuren niet zelf produceren. Die moeten ze krijgen uit het lichaam van andere dieren.

Het enige doel van kattentanden, slachten, verklaart waarom de bek van alle katten er hetzelfde uitziet, zelfs voor biologen. De kaak van een insectenzuigende Maleise beer lijkt totaal niet op die van een grizzly, maar soms kunnen zelfs deskundigen het verschil niet zien tussen een leeuwen- en een tijgerbek, omdat ze allebei zijn gemaakt om dezelfde taak uit te voeren.

Dat geldt ook voor de rest van het kattenlichaam. Er zijn enorme, bijna lachwekkende, verschillen in lichaamsgrootte. Sommige katten zijn van kop tot staart 35 centimeter, maar er zijn heel weinig verschillen in de vorm. ‘Wat opmerkelijk is aan grote en kleine katten⁷ is niet dat ze verschillen, maar dat ze hetzelfde zijn,’ zegt Elizabeth Marshall Thomas in *The Tribe of the Tiger*, waarin ze de geschiedenis van de katachtigen beschrijft. Huiskatten en tijgers, zegt ze, zijn ‘de alfa en de omega van hun soort.’⁸ Ja natuurlijk, tijgers hebben strepen, leeuwen hebben manen, en poema’s hebben acht tepels terwijl margay’s er twee hebben. Maar de blauwdruk komt erdoorheen: lange poten, krachtige ledematen voor, flexibele ruggengraat, een staart met een afmeting van soms de helft van het lichaam voor balans, en korte ingewanden om alleen maar vlees te verteren. Katten zijn gewapend met intrekbare nagels, gevoelige snorharen en oren die draaien voor bovennatuurlijk gericht gehoor met het breedst mogelijke bereik. Hun ogen, die aan de voorkant van hun gezicht zitten, hebben een uitstekend binoculair en nachtelijk gezichtsvermogen. Kattenschedels zijn gewelfd en hun gezicht is rond en kort met krachtig verankerde kaakspieren, een vorm die de beetkracht aan de voorkant van de bek maximaliseert.

Of de prooi nu een konijntje is of een waterbuffel, bijna alle katten, met de opmerkelijke uitzondering van de ultrasnelle cheeta, jagen op dezelfde manier: besluisen, overvallen, onderuithalen en genieten. Zelfs de luie Cheetoh jaagt op die manier. Zijn plumpe achterlijf wiegt bij het vooruitzicht als hij zich stort op een onfortuinlijke schoenveter. Katten zijn voornamelijk visueel ingestelde roofdieren en ze zijn afhankelijk van een verrassingsaanval. Ze geven de dodelijke beet door hun hoektanden tussen de nekwervels te laten glijden als een ‘sleutel in een slot’⁹, zoals dieren-

gedragskundige Paul Leyhausen het uitdrukt. Katten kunnen de beste prooiën vangen¹⁰ die drie keer zo groot zijn en hun ambitie houdt daar niet altijd op. Als kind zag ik vaak hoe een van onze siamezen herten besloopte en ineengedoken op rotsen boven de nietsvermoedende kudde zat.

De moderne Felidae hebben tien miljoen jaar of langer in een opmerkelijk scala aan leefgebieden succes gehad.¹¹ Katten zijn gek op de tropische wouden van Azië¹², maar het katachtige archetype komt in bijna alle klimaten voor: de sneeuwluipaard in het Himalayagebergte, de jaguar in het Amazonegebied en zelfs de woestijnkat in de Sahara. Duizenden jaren geleden leefden leeuwen niet alleen in Beverly Hills, maar ook in Devon, Engeland, en Peru, dus bijna overal op aarde behalve in Australië en Antarctica. Leeuwen worden gezien als het wijdst verspreide wilde landdier ooit¹³, koning van duizenden jungles en woestijnen en moerassen en bergketens ertussen.

Om te floreren hebben wilde katten ruimte nodig. Daarom komen ze in de natuur minder vaak voor¹⁴ dan andere grote carnivoren, zoals beren en hyena's. Zelfs de kleinste katten hebben verhoudingsgewijs enorme uitgestrekte landgebieden nodig om aan de noodzakelijke dierlijke eiwitten te komen. Een heel ruwe vuistregel¹⁵ is dat een gebied met vijftig kilo aan prooidieren een pond aan daar verblijvende carnivoren kan onderhouden. Voor hypercarnivoren zijn de belangen echter zelfs nog groter. Deze dieren hebben geen evolutionaire back-up. Ze moeten doden of zelf sterven. Eigenlijk doden katten elkaar nogal regelmatig. Leeuwen eten cheeta's, luipaarden eten steppelynxen, steppelynxen eten Afrikaanse wilde katten. Katten verslinden zelfs leden van hun eigen soort, en deze animositeit, naast hun heimelijke jachtstijl en het onvermogen van een vaststaand ecosysteem om grote aantallen te onderhouden, verklaart waarom de meeste solitaire wezens zijn.

Hoewel mensen tegenwoordig enorme hoeveelheden vlees verslinden, zijn we geen lid van de carnivorenfamilie. Wij zijn primaten. Onze grote apenfamilie eet niet veel vlees. Dat geldt ook voor onze oude mensachtige verwanten die in Afrika zes of zeven miljoen jaar geleden vanuit de bomen

naar beneden kwamen, lang nadat katten zich hadden gevestigd op hun plekje bovenaan de voedselketen.

We aten niet alleen geen vlees, maar verschaften het ook ruimhartig in de vorm van ons lichaam en onze baby's. Voor een keur van wezens vormden we het diner¹⁶: enorm grote adelaars, krokodillen, slangen die zo lang waren als een bus, primitieve beren, vleesetende kangoeroes en misschien reusachtige otters. Maar zelfs te midden van zo'n afschrikwekkend gezelschap waren katten bijna zeker onze meest geduchte roofdieren.

De voorouders van de mensheid ontwikkelden zich in Afrika tijdens het 'hoogtepunt van katten', volgens antropoloog Robert Sussman, die in *Man the Hunted* onze geschiedenis als prooi beschrijft. Over gebieden waar wij en katten elkaar overlaptten, zegt hij: 'Ze maakten volledig gebruik van ons'. Ze sleepten ons naar een grot, verslonden ons in bomen, verborgen onze ingewandenloze lichamen in hun hol. Inderdaad, we weten maar¹⁷ weinig over de menselijke evolutie of de buit van grote katten. De oudste goed bewaard gebleven schedel van het *Homo*-geslacht ter wereld, die bekendstaat als Schedel Nr. 5, werd in grotten in Dmanisi, Georgië, ontdekt. Waarschijnlijk heeft die plek gediend als een soort picknickoord voor uitgestorven grote cheeta's. In grotten in Zuid-Afrika hebben paleontologen voor een raadsel gestaan toen ze stapels hominide- en andere primatenbotten vonden. Ze vroegen zich af wat de oorzaak van de slachting was geweest. Hadden onze voorvaders elkaar uitgemoord? Toen zag iemand dat de gaten in sommige schedels precies de vorm hadden van de hoektanden van een luipaard.

Ook het moderne landschap geeft ons aanwijzingen over de tol die we hebben betaald aan de katten. Sussman en zijn collega, Donna Hart, onderzochten de predatiedata van moderne primaten en ze ontdekten dat de kattenfamilie nog steeds verantwoordelijk is voor de dood van meer dan een derde primaten. Honden en hyena's zijn goed voor een kleine 7 procent. Een onderzoek in de Mount Suswa lavagrotten in Kenia toonde aan dat luipaarden bijna alleen maar bavianen eten. Zelfs onze sterkste en slimste levende verwant valt ten prooi aan katachtigen die half zo groot zijn. Wetenschappers hebben korte en dikke tenen van een zwarte laaglandgorilla uit de ontlasting van een luipaard gehaald en tanden van een chimpansee uit de feces van een leeuw.